

Богданюк Р. І.,

аспірант

Національного наукового центру «Інститут судових експертиз

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

ORCID: 0009-0004-1631-9179

ПЛАНУВАННЯ ЯК БАЗОВА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ ПРОТИПРАВНИМ ПОСЯГАННЯМ

PLANNING AS A BASIC COMPONENT OF ACTIVITIES TO COUNTER ILLEGAL PHENOMENA

У статті наголошено, що всі науки кримінально-правового циклу вказують на апробованість застосування планування в контексті протидії суспільно небезпечним протиправним явищам. Багатоманітні підходи до дефініції поняття планування стали підставою для висловлення позиції, що будучи розумовою діяльністю воно має зовнішню і внутрішню змістовні складові. Визначено, що внутрішня компонента пов'язана з тими розумовими (мисленнєвими) процесами, котрі відбуваються у психіці людини, залученої до планування розслідування, а зовнішня складова планування має своїм кінцевим результатом план розслідування. План розслідування в цьому контексті визначено як письмово виражений результат діяльності щодо планування розслідування.

Констатовано, що протидія розслідуванню – це фактор, який додатково обтяжує практичну діяльність сторони обвинувачення, пов'язану з установленням обставин учиненого кримінального правопорушення, збиранням доказів тощо, адже вимагає проведення низки заходів, спрямованих на припинення протистояння, вчинюваного особами, заінтересованими в результатах досудового розслідування. Розслідування в умовах протидії передбачає вирішення комплексу додаткових тактичних завдань, зумовлених слідчою ситуацією, формами протидії, кількістю суб'єктів, залучених до протидії тощо. З огляду на суб'єктивний характер дій особи, яка вдається до протидії, визначено чинники на які обов'язково слід зважити під час планування. До таких, зокрема, віднесено: особу, яка вступила у протидію, реалізовані нею діяння, що підлягають об'єктивній оцінці та застосуванню. Окреслені чинники та результат їх оцінки сукупно стають основою для подальшого передбачення наступних дій особи, яка вчиняє протидію, їх імовірних наслідків. Вважаємо, що подальші дослідження мають полягати у розробленні практичних рекомендацій щодо планування розслідування, яке відбувається в умовах протидії.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, планування, кримінальна процесуальна діяльність, досудове розслідування, протидія.

The article emphasizes that all sciences of the criminal law cycle indicate the proven effectiveness of planning in countering socially dangerous illegal phenomena. The diverse approaches to defining the concept of planning became the basis for expressing the position that, as a mental activity, it has external and internal content components. It is determined that the internal component is associated with those mental (thoughtful) processes that occur in the psyche of a person involved in planning an investigation, and the external element of planning has as its final result an investigation plan. An investigation plan in this context is defined as a written result of activities related to planning an investigation.

It was found that resistance to the investigation is a factor that additionally complicates the practical activities of the prosecution, related to establishing the circumstances of the committed criminal offense, collecting evidence, etc., as it requires several measures aimed at ending the confrontation committed by persons interested in the results of the pre-trial investigation. Investigation in resistance conditions involves solving additional tactical tasks determined by the investigative situation, forms of resistance, the number of subjects involved in resistance, etc. Given the subjective nature of the actions of the person resorting to resistance, factors have been identified that must be taken into account during planning. These include, in particular: the person who entered into resistance and the actions carried out by him, which are subject to objective assessment and application. The outlined factors and the result of their evaluation collectively become the basis for further predicting the subsequent actions of the person committing resistance and their likely consequences. We believe that further research should consist of developing practical recommendations for planning an investigation that takes place in conditions of counteraction.

Key words: criminal offense, planning, criminal procedural activity, pre-trial investigation, counteraction.

Постановка проблеми. У протидії злочинності слід віддавати перевагу двом напрямам діяльності – запобіганню кримінальним право-

порушенням, шляхом усунення причин та умов, котрі сприяють їх учиненню та відповідному реагуванню кримінально-правовими методами

на всі прояви кримінально-протиправної поведінки. Другий напрям реалізується в тих випадках, коли діяльність щодо запобігання не дала очікуваних результатів і принаймні якісь дії, пов'язані з посяганням на суспільні відносини вчинено особою, що керувалася якимось умислом на вчинення суспільно небезпечних діянь або недотрималася правових принципів і засад, допустила бездіяльність тощо. Саме такі явища стають достатніми підставами для початку кримінальної процесуальної діяльності уповноваженими суб'єктами, форма і порядок якої регламентовані положеннями кримінального процесуального законодавства.

Неодмінною майже будь-якої діяльності є її планування. Воно є змістовним компонентом і діяльності щодо протидії суспільно небезпечним явищам. У теорії юридичних наук кримінально-правового циклу, діяльність щодо планування, як правило, розглядають у системі організації розслідування. Нашу увагу привертає діяльність щодо подолання протидії розслідуванню, зокрема, визначення місця планування в системі такої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика планування розслідування знаходить своє висвітлення в роботах В. О. Гусевої, В. А. Журавля, А. С. Колодіної, В. О. Коновалової, Т. І. Лелюк, О. В. Олішевського, О. В. Пчеліної, О. О. Ханя, Ю. М. Черноус та ін. При цьому поодинокими є напрацювання в аспекті визначення сутності та специфіки планування в діяльності щодо подолання протидії розслідуванню. Окремі питання з цього приводу в контексті вивчення особливостей подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності визначила О. І. Ромців. Авторка зауважила, що планування в умовах протидії розслідуванню включає в себе діяльність щодо «вивчення, опрацювання та систематизація всього масиву інформації, що є в розпорядженні у слідчого; визначення тактичних та стратегічних цілей розслідування на кожний період висунення нових версій; визначення слідчих, матеріальних та організаційних можливостей слідчого з отримання, дослідження та закріплення доказової інформації; визначення видів та послідовності слідчих дій, застосування тактичних комбінацій та інших заходів; створення організаційної слідчо-оперативної моделі забезпечення безпеки учасників кримінального провадження тощо» [1, с. 124]. Такий підхід засвідчує складність окресленого напрямку діяльності, що актуалізує потребу її самостійного наукового осмислення.

Метою статті є з'ясування місця, сутності та складових планування в практичній діяльності щодо подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі на сьогодні знаходиться висвітлення ціла низка підходів щодо розуміння сутності

діяльності щодо планування. Ю. В. Орлов під плануванням кримінологічним пропонує розуміти «цілеспрямований процес розроблення плану, у якому на підставі завдань протидії злочинності визначено шляхи та засоби їх вирішення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне й ресурсне його забезпечення на визначений період часу» [2, с. 358–360].

Орієнтуються на практичну діяльність органів досудового розслідування процесуалісти та криміналісти. Наприклад, М. А. Погорецький пропонує під плануванням розслідування розуміти діяльність слідчого щодо з'ясування оптимального переліку процесуальних дій, строків і послідовності їх проведення з метою швидкого й ефективного розслідування конкретного злочину [3]. Таке визначення має певне ототожнення із діяльністю щодо складання плану розслідування.

На інтелектуальній складовій діяльності з планування розслідування наголошує В. А. Журавель. Відповідно до позиції вченого в сутнісному аспекті планування полягає в проведенні складних розумових операцій, спрямованих на формулювання завдань розслідування, визначення раціональних й ефективних шляхів їх вирішення, котрі забезпечать доказування в кримінальній справі. При цьому категорію «завдання» у криміналістиці, як зауважує вчений, слід розуміти як складовий елемент планування розслідування поряд з аналізом вихідної інформації, висуненням версій [4, с. 11–12]. Аналогічного підходу дотримуються А. В. Іщенко зі співавторами, які розуміють планування як «складний розумовий процес, сутність якого полягає у визначенні напрямів і завдань розслідування, способів і засобів їх досягнення за раціональних витрат часу, сил і засобів для виконання завдань за його допомогою» [5].

Декілька інакше від попередніх вчених визначає кінцеву мету планування І. І. Когутич, який вказує, що практична діяльність, пов'язана із плануванням, сприяє визначенню способів розкриття злочинів, окреслення обставин, котрі підлягають з'ясуванню, а також установленню строків проведення необхідних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів [6, с. 321].

Наведені позиції, на нашу думку, не мають суттєвих протиріч і не є взаємовиключними, вони скоріше доповнюють одна одну та дозволяють стверджувати про внутрішній і зовнішній зміст планування.

Положення чинного законодавства засвідчують, що діяльність щодо планування – це не декларативна складова розслідування, вона є його іманентною складовою. Так, Інструкцією з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, що затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570 визначено, що «діяльність

слідчих підрозділів здійснюється на основі планування, поєднання єдиначальності у вирішенні питань службової діяльності та колегіальності при їх обговоренні, персональної відповідальності кожного працівника за стан справ на дорученій ділянці роботи» [7].

Окрім цього, Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженою наказом МВС України від 07.07.2017 № 575 визначаються практичні аспекти здійснення планування у кримінальних правопорушеннях, де створено слідчо-оперативну групу (далі – СОГ) для досудового розслідування кримінальних правопорушень. Відповідно до неї «діяльність СОГ здійснюється на підставі плану проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, який розробляється з урахуванням наданих обґрунтованих пропозицій усіх працівників, уключених до складу СОГ. У зазначеному плані відображаються версії вчинення кримінального правопорушення, заходи, спрямовані на їх перевірку, а також зазначаються конкретні виконавці та строки виконання. План погоджується керівниками органу досудового розслідування і оперативного підрозділу та затверджується керівником територіального органу, підрозділу поліції. Якщо план проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій виконано, а кримінальне правопорушення залишається нерозкритим, розроблюється план додаткових заходів. Виконання зазначених планів контролюється керівниками органу досудового розслідування та відповідних оперативних підрозділів за напрямками роботи» [8]. Отже, задля того, щоб досудове розслідування мало характер планомірної узгодженої діяльності, котра виключала б хаотичність, а сприяла оперативному розв'язанню тактичних завдань розслідування, важливо здійснювати її планування. Узагалі-то вважаємо, що планування можна розглядати ще і як принцип забезпечення ефективного розслідування або, як слушно визначає Т. І. Лелюк, як складову організуючої частини розслідування кримінальних правопорушень [9, с. 34].

У досудовому розслідуванні кримінального правопорушення, що відбувається в умовах протидії, також необхідно здійснювати планування. Це важливо у зв'язку із потребою вирішення додаткових завдань, пов'язаних із подоланням протидії.

Протидія розслідуванню – це завжди протистояння учасників кримінального провадження, у тому числі які приналежні до його сторін із суб'єктами, заінтересованими у результатах кримінального провадження. Головними формами протидії розслідуванню у сучасних умовах визнають:

- 1) приховування злочину;
- 2) корупційні механізми протидії розслідуванню;
- 3) використання засобів масової інформації;
- 4) повідомлення неправдивих показань;
- 5) фальсифікація доказів;
- 6) застосування погроз і фізичного впливу

[10, с. 104; 11, с. 278–279]. Окреслені форми вчергове засвідчують, що будь-яка протидія, яка здебільшого пов'язана зі вчиненням низки активних, зокрема, і протиправних дій, зумовлює потребу розв'язання додаткових завдань. Так, у разі надання особою неправдивих показань слід вжити заходи щодо їх нейтралізації. У юридичній літературі для цього рекомендують проводити тактичні операції, вдаватися до реалізації комплексу слідчих (розшукових) дій [12; 13] тощо. Така діяльність може сприяти досягненню бажаних цілей лише за умови її ретельного планування. Наприклад, В. М. Шевчук вказує про те, що «планування тактичних операцій є обов'язковим складовим елементом загального процесу планування розслідування, який становить мисленнєву (розумову) діяльність слідчого, спрямовану на вирішення окремого тактичного завдання розслідування в даній слідчій ситуації шляхом моделювання сукупності дій різного характеру. Процес планування тактичних операцій пов'язаний із проведенням значного обсягу аналітичної, розумової роботи, матеріальним вираженням якого є складання письмового плану її здійснення» [14, с. 201].

Викладене вчергове засвідчує, що розслідування, яке здійснюється в умовах протидії, ускладнене, що передусім полягає у потребі вирішення додаткових тактичних завдань, розв'язання яких певною мірою унеможливується діями опонента, що діє на протилежній стороні. З огляду на суб'єктивність дій особи, яка вчиняє протидію, на етапі планування розслідування, що здійснюється в умовах протистояння, слід передусім вивчити її особу, надати об'єктивну оцінку її діям і застосовуючи прогностичний метод передбачити її наступні дії, імовірні наслідки. Саме такі чинники мають враховуватися під час складання плану заходів, спрямованих на подолання протидії розслідуванню.

Висновки. Узагальнюючи викладене слід вказати, що всі науки кримінально-правового циклу вказують на апробованість застосування планування в контексті протидії суспільно небезпечним явищам. Планування має зовнішню і внутрішню змістовні складові. Якщо внутрішня компонента пов'язана з тими розумовими (мисленнєвими) процесами, які відбуваються у психіці людини, залученої до цієї діяльності, то зовнішня складова набуває вигляду плану, тобто є письмово вираженим результатом такої діяльності.

Протидія розслідуванню – це фактор, який додатково обтяжує практичну діяльність сто-

рони обвинувачення, пов'язану з установленням обставин кримінального правопорушення, збиранням доказів тощо, адже вимагає проведення низки заходів, спрямованих на припинення протистояння, вчинюваного особами, заінтересованими в результатах досудового розслідування. Розслідування в умовах протидії передбачає вирішення комплексу додаткових тактичних завдань, зумовлених слідчою ситуацією, формами протидії, кількістю суб'єктів, залучених до протидії тощо. З огляду на суб'єктивний характер дій особи, яка вдається

до протидії, під час планування розслідування важливо вивчити особу, яка вступила у протидію, надати об'єктивну оцінку її діям і застосовуючи прогностичний метод передбачити її наступні дії, їх імовірні наслідки. Саме такі чинники мають враховуватися під час складання плану заходів, спрямованих на подолання протидії розслідуванню. Вважаємо, що подальші дослідження мають полягати у розробленні практичних рекомендацій щодо планування розслідування, яке відбувається в умовах протидії.

Список використаних джерел:

1. Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 225 с.
2. Орлов Ю. В. Планування кримінологічне. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 358–360.
3. Криміналістична тактика / за ред. М. А. Погорецького, Д. Б. Сергєєва. 2-ге вид., виправл. та доповн. Київ : Алерта, 2017. 244 с.
4. Журавель В. А. Тактичні завдання та механізм їх вирішення. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. № 17. С. 11–18.
5. Криміналістика : підручник / [В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко та ін.]. Київ : Центр учб. літ., 2015. 544 с.
6. Когутич І. І. Криміналістика : курс лекцій. Київ : Атіка, 2008. 888 с.
7. Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : зат. наказом МВС України від 6 лип. 2017 р. № 570. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17> (дата звернення: 14.11.2024).
8. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : затв. наказом МВС України від 07 липн. 2017 р. № 575 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 14.11.2024).
9. Лелюк Т. І. Планування розслідування кримінальних правопорушень у системі організації розслідування: тактикопсихологічний аспект. *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 26–37. DOI: 10.33270/03233302.26.
10. Щур Б. В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами. Харків : Гриф, 2005. 176 с.
11. Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 277–283.
12. Гусєва В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. 538 с.
13. Романаускас К. А. Основи методики розслідування надання завідомо неправдивих показань свідком і потерпілим: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Гусєвої. Харків: Факт, 2024. 203 с.
14. Шевчук В. М. Методологічні засади планування тактичних операцій. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2012. № 13. С. 198–202.